

BARBARA WYCICHOWSKA*

PREVENTING THREATS TO HISTORICAL PARKS IN ŁÓDŹ. BEST PRACTICE

ZAPOBIEGANIE ZAGROŻENIOM ZABYTKOWYCH PARKÓW W ŁODZI – DOBRE PRAKTYKI

Abstract

In the article, next to the exemplification of threats historic parks in Łódź, were presented interesting actions and specific initiatives taken by the city and informal social groups for the protection of historic objects of urban green areas.

Keywords: troublesome neighborhood, proper protection, attractive promotion

Streszczenie

W artykule, obok egzemplifikacji zagrożeń łódzkich parków historycznych, zaprezentowano ciekawe działania i konkretne inicjatywy, podejmowane przez miasto i nieformalne grupy społeczne, w celu ochrony zabytkowych obiektów zieleni miejskiej.

Słowa kluczowe: uciążliwe sąsiedztwo, odpowiednia ochrona, aktywna promocja

* PhD. Eng. Barbara Wycichowska, Institute of Architecture and Urban Planning, Faculty of Civil Engineering, Architecture and Environmental Engineering, Lodz Univeristy of Technology.

1. Introduction

The past of the historical parks in Łódź is closely connected with the development of this huge industrial city. The majority of the parks were created in the late 19th c. and the 1st decade of the 20th c. The municipal parks were to provide the inhabitants of the overpopulated, industrialized city with decent conditions for recreation, while the private ones (set up near villas and palaces) increased the prestige of their owners – the industrialists.

Most historical parks have survived and are an extremely valuable but underestimated part of the cultural and natural heritage of the city¹. The area of some of them has been reduced and most of them are situated next to troublesome roads and environment-unfriendly and ugly buildings, thus losing their architectural beauty and natural sumptuousness. Despite their disturbed composition and nature, historical parks continue to serve recreational purposes and ensure direct contact with historic nature, which is a part of the city's tradition, so it is essential that they are constantly monitored and professionally protected.

2. Threats

The legal situation of historical parks, which are a part of the cultural-natural heritage of the city, is described by national laws² and the Florence Charter, enacted on 21st May 1982³, which does not protect them from the destructive influence of the increasingly modernized city.

The threats to parks include the following: the **lack of proper protection** (care, conservation and restoration according to schedule and following the rules of garden design) and **uncontrollable use**, which may lead to the loss of its historical, natural and cultural values. Pursuant to the Spatial Planning and Development Act (2003), the protection of historical parks should be secured by the provisions of the Study of the conditions and spatial development directions, obligatorily prepared for every *gmina*/city (registration of all the legally protected sites and areas), which is the basis for their protection in the local act of law – the local spatial development plan. The **lack of plans** (in 2014, only 7% of Łódź is mapped)

¹ B. Wycichowska, *Zabytkowe parki Łodzi – żywe symbole poindustrialnej przeszłości miasta*, [in:] *Studia Krajobrazowe, Krajobrazy zdefiniowane – znaki i symbole w krajobrazie*, (ed.) J. Łacja, Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2012, pp. 333-348.

² The Historical Monuments Protection and Care Act of 23rd July 2003 (Dziennik Ustaw / Journal of Laws No 162, item 1568, with amendments); the Spatial Planning and Development Act of 23rd March 2003 (Dz.U., No 80, item 717 with amendments); the Gmina Self-Government Act of 8th March 1990 (Dz.U. 2001, No 142, item 1591 with amendments); the Trade Self-Governments of Architects, Construction Engineers and Urban Planners Act of 15th December 2000 (Dz.U. 2001, No 5, item 42 with amendments); the Law on Disclosing Information about the Environment and its Protection, Society's Participation in Environmental Protection and Evaluation of Impacts on Environment of 3rd October 2008 (Dz.U. 2008, No 199, item 1227 with amendments); The Minister's of Infrastructure Resolution of 28th April 2004 on the range of the conditions and directions of the spatial development study (Dz.U., No 118, item 1233); the Resolution on the required range of the local spatial development plan of 26th August 2003 (Dz.U., No 164, item 1587).

³ A document supplementary to the Venetian Charter – the International Charter of Historical Monuments and Sites Conservation and Restoration, regulating the issue of the historical gardens protection, approved by ICOMOS on 15th December 1981.

makes the park vicinity quality control impossible; investors use imperfect spatial planning tools, sanctioned by the Spatial Planning and Development Act: **WZ**⁴ and **ULICP**⁵, which make investing a priority, often to the detriment of the existing, valuable area development. Maintaining spatial order which includes historical greenery is also complicated due to the **special localization regulations**⁶.

Another threat to the historical parks of Łódź is the **lack of information regarding their actual resources**, because the documentation is incomplete and outdated – it was obligatorily compiled in the 1970s and 1980s, using various schemes⁷. The care and conservation works do not fully meet the needs.

The historical parks situated in the city centre and surrounded by buildings and streets are damaged by the **pollution generated by the city**. Old trees are more vulnerable, so they are particularly strongly affected by negative anthropogenic factors, which decrease the quality of the most important environment components: air, soil and water.

The air pollution concentration in Łódź continues to be above the normal range⁸ due to ineffective vehicle transport and low-stack emission, caused by small coal boiler rooms and household boilers and stoves in the city (mainly emitting SO₂ and dust containing soot and CO). The most polluted is the city centre with its historical architecture. According to the World Health Organization (WHO), the annual norms of dust emission in Łódź are exceeded by 50% (this is an average value; the values for a large part of the city are much worse)⁹.

The majority of historical parks in Łódź are situated next to overloaded transport arteries. Apart from the air pollution, the old park trees are affected by other abiotic factors, i.e. high temperature, soil xerism, oxygen deficiency, excess of heavy metals, soil salinity, nutritional elements deficiency, soil alkalization or acidity, and thicker ice or snow cover. Near the streets, it is possible to observe the harmful influence of the biotic factors, i.e. excess or deficiency of soil microorganisms, unwanted parasite plants and animals destroying the park ecosystem, hardened soil, as well as the presence of electromagnetic field. Dust concentration in cities increases due to **secondary dust emission** and **wind erosion** caused by large dirty and untidy areas (streets).

Old park trees are always threatened by **extreme weather phenomena**, i.e. strong winds, torrential rains and thunderstorms. They are a threat first of all to the exposed, tall, solitary trees with large crowns. A monumental oak (the crown diameter > 30 m and the trunk perimeter > 4.5 m) in Klepacz Park has lost two huge branches: the first one in July 2009, the other

⁴ The decision concerning the terms of construction – Article 4, para 2 of the Spatial Planning and Development Act of 27th March 2003 (Dz.U., No 80, item 717 with amendments).

⁵ The decision concerning public purpose investment localization – Article 4, para 2, point 1 of the Spatial Planning and Development Act of 27th March 2003 (Dz.U., No 80, item 717 with amendments).

⁶ Special legal regulations concerning investments such as road and rail construction, air transport and telecommunications. Currently, there are 10 special regulations in force.

⁷ Historical parks documentation, documentation of the evolution of the functional-spatial arrangement of the park, inventories of the floral resources of the park, or greenery documentation.

⁸ Łódź air contains four times more harmful dusts and substances than the air in Gdańsk and twice as much as in Szczecin. The situation is worse in Warsaw, Krakow and Katowice.

⁹ In Łódź, the acceptable concentration of fine dust PM 2.5 is exceeded; 66% of the harmful dust PM 10 comes from household stoves.

one in December 2013 as a result of hurricane Ksawery¹⁰. In Julianowski Park, a beautiful beech – one of the oldest trees in the city – cracked during a storm¹¹. Despite the severity of the damage (only one half of the crown remained untouched), it was possible to save the tree and restore its stability.

Park trees are constantly depreciated due to the **lack of permanent professional care and conservation**. Necessary works are conducted by firms selected through tender (park care is ordered as service).

Parks are in danger of destruction by irresponsible, thoughtless users: careless bikers riding on park scarps and lawns (in Helenowski Park), people feeding pigeons and changing park enclaves into a stinking birds' toilet (Sienkiewicz and Reymont Parks), or footballers destroying park lawns (Sienkiewicz Park). The parks' aesthetics and vegetation are damaged due to the fact that people do not have the habit of cleaning up after their dogs. There are cases of destroying playground facilities, breaking tree branches or even whole young trees (Poniatowski Park), stealing cast-iron elements of the park infrastructure (fragments of the fence in Źródlińska Park), stealing young plants (mainly bushes), littering and devastating water reservoirs. A controversial fact is that tennis players are allowed to drive to the courts along walking alleys, which are destroyed in this way, not to mention the cars lifting clouds of dust.

Old trees are put in particular danger by **investments in the close vicinity of the park**, especially those which require deep digging and may lead to a considerable lowering of the ground waters level and as a result cut off the park trees from water. Lowering the ground waters level may deteriorate the condition of the old trees and cause them to dry. The weaker condition of the trees makes them more vulnerable to diseases and pests. In the case of deep excavations over a large area, the level of ground waters may be lowered in a considerable part of the city. During the construction of the underground train station Łódź Fabryczna, which is a part of the currently implemented investment called New Łódź Centre, the drainage system in the deep excavation¹² will form a depression cone over the area of 182.83 hectares and a surface depression of 9.1 m¹³. Apart from the New Łódź Centre, the depression will include two historical city parks: Sienkiewicz and Staszic Parks.

Another threat to the parks is the **mechanical damage to the trees** done by construction vehicles, tools and machines used on the premises of a park (internal investment pressure – e.g. the modernization of buildings at the tennis centre in Poniatowski Park) or directly next to it (external pressure – e.g. erecting apartment buildings next to Sienkiewicz and Helenowski Parks). Mechanical damage to the trees often causes pathogenic infections (e.g. with parasitic fungi) and diseases.

The condition of the trees is affected by **concreting the roots** (monument trees in historical parks, e.g. chestnut trees in Klepacz Park on Skorupki Street side), **damaging the root mass** while building hard surface paths and roads (one-sided reduction of the root mass may dangerously disturb the tree's statics), as well as **reducing tree crowns** due to the localization of the trees (too close to a new construction). The crowns of trees growing along

¹⁰ j.b., *Z parku im. Klepacza zniknęły powalone konary wielkiego dębu...*, „Dziennik Łódzki”, 11.02.2014.

¹¹ B. Dana, *Czy pęknięty buk trzeba wycinać? „Można go rzeźbić”*, Gazeta.pl, Łódź, 27.06.2012.

¹² Excavation dimensions: 640 m in length, 52-160 m in width.

¹³ Environmental Impact Assessment according to the local project in accordance with the provisions of Local Spatial Management Plan of area between the streets: Gabriela Narutowicza, Williama Lindleya, Wodna, Juliana Tuwima i Henryka Sienkiewicza of Łódź, MPU in Łódź, Łódź, June 2014.

the park elevation of newly constructed buildings (e.g. the Solaria Park apartment building in Sienkiewicz Park) are trimmed on one side. Similar to this, trees are pollarded to fit into the new construction, which also dangerously affects their statics, e.g. on the premises of the tennis centre in Poniatowski Park, the tree branches were removed up to several meters above the ground (Ill. 1).

A dangerous factor is the **ignorance of institutions** as regards the significance of urban greenery. Green areas are perceived as sites of secondary importance to the city. This is confirmed by the scarcity of up-to-date, detailed park inventories, lack of plans, unsolved functional-spatial conflicts involving historical parks, as well as investment decisions which are often taken contrary to the inhabitants' expectations¹⁴.

3. Good practice

In Łódź – a city of historical, postindustrial parks¹⁵ – specific actions are taken, good practices are implemented and new ideas are put forward in order to protect the green historical monuments from danger.

3.1. An integrated development strategy for Łódź 2010+

The main assumption of **the integrated development strategy for Łódź 2010+**, which is **the return to the idea of the compact city** – a multifunctional, unpolluted urban centre caring for its green infrastructure, is certainly beneficial for city parks. Effective revitalization, defined as a comprehensive, multi-aspectual process of leading specific areas/zones of the city out of the investment-technological, natural and social crisis, involves treating activity within the particularly underinvested parts of the city centre as a priority. The area includes the most isolated historical city parks. The strategy includes reducing **the pollution in the city** by decreasing car traffic in the city centre to the minimum (introducing effective city transport, developing biking infrastructure) and continuing to provide heat supply to the city¹⁶.

Implementing the strategy will improve the condition of parks and lower the cost of care and conservation. **Green infrastructure development in highly urbanized areas** can be achieved by installing green roofs and walls (obligatory for the new buildings in the metropolitan zone), building roofs (the first one in 6 Sierpnia Street, put to use in August 2014; next streets have already been designated) and planting greenery close to streets, which will benefit nature-isolated, historical parks in the city centre (Ill. 2).

¹⁴ Extending Bednarska Street at the expense of Legiony Park and Konstancyńska Street at the expense of Powell Park; issuing decisions concerning terms of construction for apartment buildings with deep basements, bordering on the green historical monuments at Sienkiewicz and Helenowski Parks.

¹⁵ In Łódź, 12 historical parks have been officially registered: 7 – as post-industrial (Źródlińska II, Julianowski, Helenowski, Klepacz, Matejko, Legiony, Reymont Parks) and 5 – as city parks (Źródlińska I, Poniatowski, Piłsudski, Staszyc and Sienkiewicz Parks).

¹⁶ The projects for the Łódź heating system in 2010-2010 involve revitalization of residential buildings in the city centre and providing heat supply to the Stoki housing estate and the region of Ruda Pabianicka.

3.2. Social activity

With pride, it must be said that Łódź inhabitants are socially active; they are interested in what investments have been planned (they participate in social consultations), set up associations in order to solve a specific, common problem (Rational Nowokonstantynowska Street)¹⁷, join various organizations protesting against the city's mismanagement (e.g. the Group of Certain People), often intervene with matters concerning greenery in the city (pseudo-care, cutting out trees).

The number of investment ideas submitted for realization as a part of the Civil Budget by Łódź inhabitants is gradually growing (nearly 900 applications), despite the fact that this year only the second edition of this program has been launched. Most postulates regard revitalizing specific areas of urban greenery. Out of 18 investments carried out in parks by ZZM (Urban Greenery Company) in 2014, eight were proposed as a part of the Civil Budget.

In 2014, Łódź magistrate office will spend the total of 16 million zlotys on revitalizing nine Łódź parks and green squares, including four historical parks: Julianowski, Piłsudski, Źródlińska I and Reymont¹⁸ (Ill. 3).

3.3. Conceptions, plans and programs supporting the protection of historical parks

The Green Circle of Tradition and Culture conception was developed in 1993 as a part of the latest local general spatial development plan¹⁹. It was inspired by the idea of integrated protection of historical areas and sites of outstanding natural and cultural value (city parks and parks which once belonged to industrialists, as well as buildings and urban structures), situated in the city centre and forming a coherent system of city public spaces. It was a part of the urban-natural revitalization of Łódź.

The aim of the *Blue and Green Network* project is to use to the maximum the existing and potentially retrievable potential of river valleys, which are to be the basis of organizing green areas within the city. It comprises all historical parks of Łódź, which were set up on the rivers Jasień, Łódka and Sokołówka. Apart from supporting park eco-systems, the *Blue and Green Network* is to play the leading role in the struggle to improve the quality of the living conditions and health of Łódź inhabitants.

The **Healthy Cities – Healthy Society** program, which Łódź has been participating in since 1993, is a WHO program²⁰, aiming at improving general health conditions in cities, first of all environmental ones: clean, safe and high quality environment, forming an effective natural system of the city, with well protected, naturally and culturally valuable historical

¹⁷ For several years, Łódź inhabitants have been effectively blocking the construction of Nowokonsztytucyjna Street (Central City Outer Ring Road II). It has been planned by the Road and Transport Department to run across a green complex formed by the historical 3rd May Park and a much younger Baden Powell Park.

¹⁸ M. Madejska, *Na czym polega wartość budżetu obywatelskiego*, „Dziennik Łódzki”, 04.05.2014.

¹⁹ On the strength of the Act of 7th July 1994, *gminas* were obliged to draw up a document entitled “The Study of the Conditions and Directions of the Gmina Spatial Development”, which replaced a general plan, formally required on the strength of the Spatial Planning Act of 12th July 1984.

²⁰ The cities which are members of the association may apply for admission to the WHO European Network of Healthy Cities; Łódź has been the leader of the association since 1993.

parks²¹. Caring for the inhabitants' health, particularly threatened with civilization diseases, involves prevention practices, including active life-style, which includes making use of parks. The educational program entitled **“Clean city – Clean up! It's not a load of work”** refers to parks as well.

Valuable trees protection programs, implemented by the city, include: 1) **treatment and care of the old trees and monuments of nature in Łódź parks**; 2) **chestnut trees protection program**. The former includes care of several hundred valuable trees, the great majority of which grow in the historical parks of Łódź, and the latter aims at dangerous pest (the hors-chestnut leaf miner) control²².

3.4. Attractive promotion of historical parks

Every year, in summer, cultural events are held in Łódź, which advertise parks *in situ*. In park amphitheatres, gazebos or open spaces people may watch films, listen to concerts, watch painting workshops and participate in attractive entertainment and sports events (yoga, capoeira, aikido, tai chi, parkrun, Nordic walking, ski running), free of charge.

In Łódź parks, including the historical ones, the **“Polówka” summer film festival**²³ is organized.

Continuing the tradition of concerts organized in the oldest of Łódź city parks²⁴, every Sunday in July and August, the *Green Łódź* and the Music Academy in Łódź invite music lovers to Źródlińska Park for **concerts held in a historical gazebo**²⁵.

Inhabitants with artistic talents are offered free **courses of landscape drawing**, organized in three historical parks: Reymont, Staszic and Legiony.

Recreation in Łódź parks is also enhanced due to a free **WiFi network** available in different public spaces of the city²⁶ (one of the Civil Budget tasks)²⁷. It is also popularized through a professional text about parks placed on the Internet under the banner *Green Łódź*, including a list of events, as well as free publications.

4. Conclusions

Apart from having particularly precious historical, artistic and natural value, historical parks, traditionally belonging to the space of Łódź, provide ecological, social, economic and spatial service to the city. In order for them to fully perform their functions and preserve their full original cultural and natural potential for future generations, they must be effectively

²¹ C. Strykowski, *Łódź liderem stowarzyszenia Zdrowych Miast*, „Kronika Miasta Łodzi”, 3, 2008, pp. 119-123.

²² *Polityka komunalna i ochrony środowiska miasta Łodzi. Projekt*, UMŁ, Łódź 2012.

²³ In 2014, Polówka took place in the historical Poniatowski Park and in Julianowski Park.

²⁴ In the late 19th c., Źródlińska Park was a popular concert venue presenting the Scheibler's factory orchestra.

²⁵ Ł. Kaczyński, *Letnie koncerty w Altanie: Muzyka znów zagra w Parku Źródlińska*, „Dziennik Łódzki”, 03.07.2014.

²⁶ WiFi network became accessible in 2014, in three historical parks: Sienkiewicz, Piłsudski and Poniatowski.

²⁷ K. Tatarzyńska, *Budżet obywatelski. Już działa miejska sieć WiFi!*, „Gazeta Wyborcza”, 08.07.2014.

protected against city threats. Establishing a complete schedule of protective and conservation activities will require preparing a detailed inventory and valorization of the tree stand, and conducting an analysis of the park's and its vicinity's composition and development. Their state of conservation depends first of all on the environmental and economic conditions, the level of people's awareness, competences, as well as cultural patterns.

As regards legal regulations and organization, there is a need of effective protection of the natural and cultural potential of historical parks against external threats. Urban development plans should delimit monitored buffer zones protecting parks against the direct pressures of the urban environment (low-stack emission, noise, forms of aggressive recreation, troublesome neighbourhood). The development of such zones should stress the importance of parks, but first of all reduce the number of functions they perform (banning investments which may negatively influence the park ecosystem or spoil the view from the inside of historical parks).

In order to guarantee desirable effects as regards conservation and care, it would be advisable to establish detailed standards of maintenance and care, corresponding to the condition and value of the historical, artistic and natural potential of each park.

Historical parks require first of all continuous professional conservation and care, fighting the process of conflict vicinity, as well as adjusting the utility program to their potential.

Ill. 1. Reduce crown of the tree due to the situation of collision: tree – new buildings, general view (photo by B. Wycichowska 2014)

Il. 1. Redukcja korony drzewa wymuszona kolizją: drzewo – nowa zabudowa, widok ogólny (fot. B. Wycichowska 2014)

Ill. 2. Reduce crown of the tree due to the situation of collision: tree – new buildings, close-up view (photo by B. Wycichowska 2014)

Il. 2. Redukcja korony drzewa wymuszona kolizją: drzewo – nowa zabudowa, widok z bliska (fot. B. Wycichowska 2014)

Ill. 3. A garden interior of Źródlińska I park – condition after revitalization (photo by B. Wycichowska 2014)

Il. 3. Wnętrze ogrodowe w parku Źródlińska I – stan po rewitalizacji (fot. B. Wycichowska 2014)

References

- [1] Bereszczczyński M., *Ulica Konstytucyjna bardziej racjonalna dla miasta, ale nie dla mieszkańców Łodzi*, „Dziennik Łódzki”, 03.06.2014.
- [2] Dana B., *Czy pęknięty buk trzeba wycinać? „Można go rzeźbić”*, Gazeta.pl, Łódź, 27.06.2012.
- [3] Jasińska A., *Powietrze w Łodzi jest najgorsze w całym województwie*, „Dziennik Łódzki”, 17.06.2014.
- [4] jb, *Z parku im. Klepacza zniknęły powalone konary wielkiego dębu...*, „Dziennik Łódzki”, 11.02.2014.
- [5] Kaczyński Ł., *Letnie koncerty w Altanie: Muzyka znów zagra w Parku Źródlińska*, „Dziennik Łódzki”, 03.07.2014.
- [6] *Kierunki rozwoju sieci ciepłowniczej* (<http://cieplodlalodzi.pl/jak-powstaje-cieplo/kierunki-rozwoju-sieci-cieplowniczej/> – access: 28.08.2014).
- [7] Krzezińska M., *Raport o stanie środowiska w województwie łódzkim w 2012 r.*, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Łodzi, (<http://www.wios.lodz.pl/serwis/index.php?id=595> – access: 01.09.2014).
- [8] Madejska M., *Na czym polega wartość budżetu obywatelskiego*, „Dziennik Łódzki”, 04.05.2014.
- [9] *Polityka komunalna i ochrony środowiska miasta Łodzi. Projekt*, UMŁ, Łódź 2012.
- [10] *Prognoza oddziaływania na środowisko według ustaleń projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie ulic: Prezydenta Gabriela Narutowicza, Williama Lindleya, Wodnej, Juliana Tuwima i Henryka Sienkiewicza*, MPU w Łodzi, Łódź, June 2014.

- [11] Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz.U. 2003, Nr 164, poz. 1587).
- [12] Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Dz.U. 2004, Nr 118, poz. 1233).
- [13] Strykowski C., *Łódź liderem stowarzyszenia Zdrowych Miast*, „Kronika Miasta Łodzi”, nr 3, 2008.
- [14] Tatarzyńska K., *Budżet obywatelski. Już działa miejska sieć WiFi!*, „Gazeta Wyborcza”, 08.07.2014.
- [15] Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2001, Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.).
- [16] Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o samorządach zawodowych architektów, inżynierów budownictwa oraz urbanistów (Dz.U. 2001, Nr 5, poz. 42 z późn. zm.).
- [17] Ustawa z dnia 23 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003, Nr 80, poz. 717 z późn. zm.).
- [18] Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2003, Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).
- [19] Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. 2008, Nr 199, poz. 1227 z późn. zm.).
- [20] Wycichowska B., *Zabytkowe parki Łodzi – żywe symbole poindustrialnej przeszłości miasta*, [in:] *Studia Krajobrazowe, Krajobrazy zdefiniowane – znaki i symbole w krajobrazie*, (ed.) J. Łacja, A. Zaręba, Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2012.

1. Wstęp

Historia zabytkowych parków Łodzi wiąże się ściśle z rozwojem wielkoprzemysłowego miasta. Większość założeń zieleni powstała pod koniec XIX i w I dekadzie XX w. Parki municypalne miały zapewniać społeczeństwu przeludnionego, obciążonego przemysłem miasta godziwe warunki wypoczynku, natomiast prywatne (przywillowe i przypałacowe) dodawały prestiżu swoim właścicielom – fabrykantom.

Większość historycznych parków przetrwała i stanowi niezwykle cenny, nie w pełni wykorzystany potencjał dziedzictwa kulturowo-przyrodniczego miasta¹. Niektóre zostały zredukowane powierzchniowo, większość doczekała się konfliktowego sąsiedztwa ciągów komunikacyjnych i obciążającej środowiskowo i wizualnie zabudowy, straciła na wystrój architektonicznym i zasobności przyrodniczej. Pomimo przejawów destrukcji kompozycyjnej i przyrodniczej, historyczne parki nadal służą rekreacji i zapewniają bezpośredni kontakt z historyczną, wpisaną w tradycję miasta przyrodą. Niezbędne zatem jest stałe ich monitorowanie i fachowa ochrona.

¹ B. Wycichowska, *Zabytkowe parki Łodzi – żywe symbole poindustrialnej przeszłości miasta*, [w:] *Studia Krajobrazowe, Krajobrazy zdefiniowane – znaki i symbole w krajobrazie*, (red.) J. Łacja, Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2012, s. 333-348.

2. Zagrożenia

Zabytkowe parki, które współtworzą obszar dziedzictwa kulturowo-przyrodniczego miasta, mają umocowanie legislacyjne w przepisach prawa krajowego² i w Karcie Florenckiej, uchwalonej 21 maja 1981 r.³, co nie zabezpiecza ich przed destrukcyjnym wpływem modernizującego się miasta.

Zagrożenia dla parku stanowią: **brak właściwej ochrony** (zabiegi pielęgnacyjne, konserwatorskie i odtworzeniowe, wykonywane zgodnie z obiektowo przygotowywanym harmonogramem i zasadami sztuki ogrodniczej) i **niekontrolowane użytkowanie**, mogące doprowadzić do utraty jego wartości historycznych, przyrodniczych i kulturowych. Ochronę zabytkowych parków, zgodnie z wytycznymi ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (2003), zapewniać powinny zapisy w obligatoryjnie sporządzanym dla każdej gminy/miasta studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (rejestracja wszystkich obiektów i obszarów prawnie chronionych), które stanowi podstawę do ich ochrony w akcie prawa miejscowego – w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. **Brak planów** (w Łodzi w 2014 r. pokrycie planami wynosi ok. 7% powierzchni miasta!) uniemożliwia kontrolę jakości sąsiedztwa parku. Inwestorzy korzystają z dopuszczonych ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym niedoskonałych narzędzi planistycznych: **WZ**⁴ i **ULICP**⁵, broniących priorytetu inwestycji, często ze szkodą dla istniejącego, wartościowego zagospodarowania terenu. Utrzymanie ładu przestrzennego z udziałem zieleni zabytkowej komplikują także tzw. **specregulacje lokalizacyjne**⁶.

Zagrożeniem dla zabytkowych parków Łodzi jest **brak rozpoznania ich faktycznych zasobów**, bowiem dokumentacja jest niepełna i nieaktualna – sporządzana była obligatoryj-

² Ustawy: z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2003, Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.); z dnia 23 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003, Nr 80, poz. 717 z późn. zm.); z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2001, Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.); z dnia 15 grudnia 2000 r. o samorządach zawodowych architektów, inżynierów budownictwa oraz urbanistów (Dz.U. 2001, Nr 5, poz. 42 z późn. zm.); z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. 2008, Nr 199, poz. 1227 z późn. zm.); Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Dz.U. 2004, Nr 118, poz. 1233); z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz.U. 2003, Nr 164, poz. 1587).

³ Dokument stanowiący uzupełnienie Karty Weneckiej – Międzynarodowej Karty Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych, w zakresie ochrony ogrodów historycznych, zatwierdzony przez ICOMOS 15 grudnia 1981 r.

⁴ Decyzja o warunkach zabudowy – art. 4 ust. 2 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Ustawa z dnia 27 marca 2003 r., Dz.U. 2003, Nr 80, poz. 717 z późn. zm.).

⁵ Decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego – art. 4 ust. 2 pkt 1 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Ustawa z dnia 27 marca 2003 r., Dz.U. 2003, Nr 80, poz. 717 z późn. zm.).

⁶ Specjalne unormowanie prawne przewidziane dla realizacji przedsięwzięć takich jak: inwestycje drogowe, kolejowe, lotnicze i telekomunikacyjne. Aktualnie funkcjonuje ponad 10 specustaw.

nie w latach 70. i 80. XX w. według różnych schematów⁷. Prowadzone prace pielęgnacyjne i konserwacyjne nie są w pełni adekwatne do potrzeb.

Historycznym parkom położonym w strefie śródmiejskiej, izolowanym przez zabudowę i ciągi komunikacyjne, szkodzi **zanieczyszczenia generowane przez miasto**. Starodrzew jest mniej odporny, a więc wyjątkowo silnie doświadcza presji czynników antropogenicznych, które obniżają jakość najważniejszych komponentów środowiska: powietrza, gleby i wody.

Stężenie zanieczyszczeń powietrza w Łodzi dalej przekracza dopuszczalne normy⁸. Powodem jest wzrost emisji liniowej, generowanej przez nieefektywny transport samochodowy, i emisji niskiej, związanej z funkcjonowaniem na terenie miasta małych kotłowni węglowych oraz domowych kotłów i pieców grzewczych (zwłaszcza emisja: SO₂, pył zawierający sadzę i CO). Najbardziej zanieczyszczone jest Śródmieście z historyczną zabudową. Według Światowej Organizacji Zdrowia w Łodzi roczne normy emisji pyłu przekroczone są o 50% (to wartość średnia, natomiast na dużym obszarze miasta wskaźniki są dużo wyższe)⁹.

Większość zabytkowych parków Łodzi sąsiaduje z obciążonymi arteriami komunikacyjnymi. Ich starodrzew, oprócz emisji liniowej, narażony jest na działanie innych czynników abiotycznych, tj.: wysoką temperaturę, kseryzm glebowy, niedobór tlenu, nadmiar metali ciężkich, zasolenie podłoża, niedobór składników pokarmowych, alkalizację lub zakwaszenie gruntu, zwiększoną zasobność powłoki lodowej lub śniegowej. W strefach przyulicznych widoczny jest niekorzystny wpływ czynników biotycznych, tj.: nadmiar lub niedobór mikroorganizmów glebowych, niepożądane rośliny i zwierzęta pasożytnicze niszczące ekosystem parkowy, ubicie gleby, a także występowanie pola elektromagnetycznego. Na zwiększenie stężeń pyłu w miastach istotny wpływ ma **wtórne pylenie** oraz **erozja wietrzna**, spowodowane istnieniem dużych powierzchni terenów nieuporządkowanych i nieczyszczonych (ulice).

Dla starodrzewu parkowego zawsze niebezpieczne są ekstremalne zjawiska pogodowe, tj. silne wiatry, ulewne deszcze i burze. Stanowią one zagrożenie przede wszystkim dla ekspozowanych, wysokich drzew soliterowych, o mocno rozbudowanej koronie. Z pomnikowego dębu (drzewo o średnicy korony > 30 m i obwodzie pnia > 4,5 m) w parku Klepacza silny wiatr odłamał dwa potężne konary: pierwszy w lipcu 2009 r., a drugi w grudniu 2013 r. – huragan Ksawery¹⁰. W parku Julianowskim w czasie burzy pękł dorodny buk – jedno z najstarszych drzew w mieście¹¹. Mimo poważnego uszkodzenia (korona zredukowana do połowy), drzewo udało się ocalić i przywrócić mu stabilność.

Do deprecjacji drzewostanu parków przyczynia się **brak ciągłej, profesjonalnej opieki pielęgnacyjnej i konserwatorskiej**. Zabiegi są przeprowadzane przez firmy wyłaniane z przetargu (pielęgnacja parków zlecona jest jako usługa).

⁷ Dokumentacje dla historycznych parków, dokumentacje ewolucji układu funkcjonalno-przestrzennego, dokumentacje ewidencyjno-florystyczne parku lub dokumentacje zieleni.

⁸ W łódzkim powietrzu jest cztery razy więcej szkodliwych pyłów i substancji niż w Gdańsku i dwa razy więcej niż w Szczecinie; gorsze powietrze jest w Warszawie, Krakowie i Katowicach. A. Jasińska, *Powietrze w Łodzi jest najgorsze w całym województwie*, „Dziennik Łódzki”, 17.06.2014.

⁹ Na terenie Łodzi występowanie przekroczenia poziomu dopuszczalnego pyłu drobnego PM_{2,5}; najbardziej szkodliwy pył PM₁₀ aż w 66% pochodzi z domowych pieców. M. Krzemińska, *Raport o stanie środowiska w województwie łódzkim w 2012 r.*, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Łodzi, <http://www.wios.lodz.pl/serwis/index.php?id=595> (dostęp: 01.09.2014).

¹⁰ jb, *Z parku im. Klepacza zniknęły powalone konary wielkiego dębu...*, „Dziennik Łódzki”, 11.02.2014.

¹¹ B. Dana, *Czy pęknięty buk trzeba wycinać? „Można go rzeźbić”*, Gazeta.pl, Łódź, 27.06.2012.

Parkom zagrażają **mało odpowiedzialni, bezmyślni użytkownicy**: niefrasobliwi roweżyści rozjeżdżają parkowe skarpy i trawniki (w parku Helenowskim); dokarmiający gołębie, przyczyniający się do zmiany enklaw parków w cuchnący ptasi szalet (park Sienkiewicza i Reymonta); piłkarze niszczący parkowe trawniki (park Sienkiewicza). Estetyce i roślinności szkodzi brak nawyku/poczucia obowiązku sprzątania po psach. Odnotowane są przez ZZM przypadki: niszczenia urządzeń na placach zabaw, łamanie gałęzi, a nawet całych młodych drzew (park Poniatowskiego), kradzieży żeliwnych elementów wyposażenia parku (kradzież fragmentów ogrodzenia w parku Źródłiska), a nawet nasadzeń (zwłaszcza młodych krzewów), zaśmiecania i dewastowania zbiorników wodnych. Kontrowersje budzi fakt udostępnienia w parku Poniatowskiego zmotoryzowanym tenisistom na dojazd do kortów spacerowej ścieżki, która jest niszczona, a przejeżdżające samochody unoszą za sobą tumany pyłu.

Dla starych drzewostanów wyjątkowo niebezpieczne są **inwestycje powstające w bezpośrednim sąsiedztwie parku**, zwłaszcza te, które wymagają głębokich wykopów i mogą doprowadzić do znaczącego obniżenia poziomu wód gruntowych, a w rezultacie odcinać parkowym drzewom dostęp do wody. **Obniżanie poziomu wód gruntowych** może spowodować osłabienie kondycji starodrzewu i usychanie wiekowych drzew. Pogorszenie stanu zdrowia drzew sprzyja występowaniu chorób i szkodników. W przypadku wielkoobszarowych głębokich wykopów może nastąpić obniżenie poziomu wód gruntowych na większym obszarze miasta. Przy budowie podziemnej stacji i dworca kolejowego Łódź Fabryczna, będących częścią aktualnie realizowanej inwestycji – Nowe Centrum Łodzi (NCL), planowany system odwodnienia wykonanego głębokiego wykopu¹² wytworzy lej depresyjny o powierzchni 182,83 ha i depresji zwierciadła 9,1 m¹³. Lej, poza obszarem NCL, obejmie dwa zabytkowe parki miejskie: Sienkiewicza i Staszica.

Zagrożeniem dla parków jest także **mechaniczne uszkodzenie drzew** przez pojazdy, narzędzia i maszyny budowlane używane na terenie parku (presja inwestycyjna wewnętrzna – czego przykładem jest modernizacja obiektów budowlanych na terenie ośrodka tenisowego w parku Poniatowskiego) lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie (presja zewnętrzna – czego przykładem jest budowa apartamentowców w bezpośrednim sąsiedztwie parków: Sienkiewicza i Helenowskiego). Uszkodzenia mechaniczne drzew bardzo często powodują infekcję patogenów (np. grzybów pasożytniczych) i rozwój chorób.

Na kondycję drzewostanu wpływają: **zabetonowywanie korzeni** – drzewa pomnikowe w zabytkowych parkach (kasztanowce w parku Klepacza od strony ul. Skorupki), **uszkodzenie bryły korzeniowej** w trakcie budowy ścieżek z twardą nawierzchnią i dróg (jednostronna redukcja bryły korzeniowej może niebezpiecznie zaburzyć statykę drzewa), a także **redukcja korony** drzewa, wymuszona sytuacją kolizji: drzewo – nowa zabudowa. Redukcji jednostronnej podlegają korony drzew rosnących wzdłuż parkowej elewacji powstających budynków – czego przykładem jest apartamentowiec Solaria Park w parku Sienkiewicza. Podobnie pod wymiar nowej zabudowy ogławianie są drzewa, co również niebezpiecznie zaburza ich statykę. Na przykład na terenie ośrodka tenisowego w parku Poniatowskiego usunięto konary drzew do wysokości kilkunastu metrów nad ziemią (il. 1).

¹² Wymiary wykopu: długość – 640 m, szerokość – od 52 do 160 m.

¹³ *Prognoza oddziaływania na środowisko według ustaleń projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru miasta Łodzi położonej w rejonie ulic: Prezydenta Gabriela Narutowicza, Williama Lindleya, Wodnej, Juliana Tuwima i Henryka Sienkiewicza*, MPU w Łodzi, Łódź, czerwiec 2014.

Groźna i świadcząca o niewiedzy jest **ignorancja ze strony urzędów** w kwestii wartości zieleni miejskiej. Tereny te są postrzegane jako obiekty drugorzędne dla miasta. Tę tezę potwierdza: deficyt aktualnych, szczegółowych inwentaryzacji parków, brak planów, nierozpoznane konflikty funkcjonalno-przestrzenne, dotyczące zielonych zabytków, i podejmowanie decyzji inwestycyjnych, często sprzecznych z oczekiwaniami mieszkańców¹⁴.

3. Dobre praktyki

W Łodzi – mieście historycznych parków poindustrialnych¹⁵ – podejmowane są konkretne działania, stosowane dobre praktyki i zgłaszane pomysły w celu ochrony zielonych zabytków przed zagrożeniami.

3.1. Zintegrowana strategia rozwoju miasta Łodzi 2020+

Główne założenie uchwalonej **zintegrowanej strategii rozwoju Łodzi 2020+** – powrót do idei miasta zwartej, wielofunkcyjnego, niskoemisyjnego, charakteryzującego się dbałością o zieloną infrastrukturę – jest niewątpliwie korzystny dla parków miejskich. Koncentrując się na efektywnej rewitalizacji, definiowanej jako kompleksowy, wieloaspektowy proces wyprowadzania konkretnych obszarów/strefy miasta z kryzysu inwestycyjno-technicznego, przyrodniczego i społecznego, przyjmuje ona za priorytetowe działania w obrębie szczególnie niedoinwestowanej strefy śródmiejskiej, która obejmuje najbardziej przyrodniczo izolowane historyczne parki miejskie. Opowiada się za **ograniczeniem emisyjności miasta** przez maksymalną redukcję indywidualnego ruchu samochodowego w centrum (wprowadzenie efektywnej komunikacji miejskiej, rozbudowa infrastruktury rowerowej) i kontynuację systemowego ucieplnienia miasta¹⁶.

Realizacja strategii polepszy kondycję parków i obniży koszty ponoszone na ich pielęgnację i konserwację. **Rozbudowa infrastruktury zielonej na terenach wysoko zurbanizowanych** przez: zakładanie zielonych dachów i ścian (obligatoryjne dla nowych budynków strefy wielkomiejskiej), budowę woonderfów (pierwszy, ul. 6 Sierpnia, oddany do użytku w sierpniu 2014 r.; wytypowano już kolejne ulice pod budowę następnych) i uzupełnianie zieleni przyulicznej, korzystnie wpłynie na przyrodniczo izolowane śródmiejskie historyczne parki.

3.2. Aktywność społeczna

Z satysfakcją należy odnotować, iż mieszkańcy Łodzi aktywizują się społecznie: interesują się planowanymi inwestycjami (biorą udział w konsultacjach społecznych nad studium

¹⁴ Rozbudowa ciągów komunikacyjnych: ul. Bednarskiej kosztem parku Legionów i ul. Konstancyńskiej kosztem parku Powella; wydawanie decyzji o warunkach zabudowy dla głęboko podpiwniczonych apartamentowców powstających na granicy z zielonymi zabytkami: przy parku Sienkiewicza i Helenowskim (Bereszczyński 2014).

¹⁵ W Łodzi 12 historycznych parków posiada wpis do rejestru: 7 pofabrykanckich (Źródłiska II, Julianowski, Helenowski, Klepacza, Matejki, Legionów, Reymonta) i 5 powołanych jako miejskie (Źródłiska I, Poniatowskiego, Piłsudskiego, Staszica, Sienkiewicza).

¹⁶ Realizacja projektów dla łódzkiej sieci ciepłowniczej w latach 2010-2020 zakłada rewitalizację budynków mieszkaniowych w Śródmieściu oraz ucieplnienie osiedla Stoki i rejonu Rudy Pabianickiej (<http://cieplodlalodzi.pl/jak-powstaje-cieplo/kierunki-rozwoju-sieci-cieplowniczej/>).

i planami), zawiązują stowarzyszenia na rzecz rozwiązania konkretnego, lokalnego problemu (Racjonalna ul. Nowokonstantynowska)¹⁷, wstępują do różnych organizacji przeciwstawiających się niegospodarności miasta (np. Grupa Pewnych Osób), często interweniują w sprawach dotyczących niszczenia zieleni w mieście (pseudopięlegnacja, wycinanie drzew).

Sukcesywnie rośnie liczba propozycji działań inwestycyjnych, zgłaszanych do realizacji w ramach Budżetu Obywatelskiego (BO) przez Łódzian (prawie 900 wniosków), mimo że w tym roku ruszyła dopiero druga edycja jego programu. Najwięcej postulatów dotyczy odnowy konkretnych terenów zieleni miejskiej. Spośród 18 inwestycji, realizowanych w parkach przez ZZM w 2014 r., aż 8 było zgłoszonych w ramach BO.

W 2014 r. łódzki magistrat łącznie wyda 16 mln zł na rewitalizację 9 łódzkich parków i zieleńców, w tym 4 parków zabytkowych: Julianowskiego, Piłsudskiego, Źródlika I i Reymonta¹⁸ (il. 3).

3.3. Koncepcje, plany i programy sprzyjające ochronie zabytkowych parków

Koncepcja urbanistyczna Zielony Krąg Tradycji i Kultury została opracowana w 1993 r. w ramach ostatniego ze sporządzanych dla terenu całego miasta – miejscowego ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego¹⁹. Przyświecała jej idea zintegrowanej ochrony cennych historycznych obszarów i obiektów o znaczeniu przyrodniczo-kulturowym (parki miejskie i pofabrykanckie oraz obiekty architektoniczne i struktury urbanistyczne), zlokalizowanych w centrum, jako zachowujących ciągłość systemu przestrzeni publicznych miasta. Była częścią programu urbanistyczno-przyrodniczej rewitalizacji Łodzi.

Projekt Błękitno-Zielona Sieć postawił sobie za cel maksymalne wykorzystanie istniejącego oraz przewidzianego do odzyskania, w ramach planu renaturyzacji, potencjału terenów dolin rzecznych, które mają stanowić podstawę organizacji zielonych przestrzeni miasta. Obejmuje on wszystkie zabytkowe parki Łodzi, które powstawały nad rzekami: Jasieniem, Łódką i Sokołówką. Oprócz wsparcia ekosystemów parkowych, Błękitno-Zielona Sieć odgrywać ma pierwszorzędną rolę w walce o poprawę jakości życia i zdrowia mieszkańców Łodzi.

Program Zdrowe Miasta – zdrowe społeczeństwo, w którym Łódź uczestniczy od 1993 r., jest programem Światowej Organizacji Zdrowia²⁰, zakładającym poprawę ogólnie pojętych warunków zdrowotnych miast, w tym przede wszystkim środowiskowych, a więc: czyste, bezpieczne i wysokiej jakości środowisko, tworzące efektywny system przyrodniczy miasta, z dobrze chronionymi, cennymi pod względem przyrodniczo-kulturowym parkami zabytkowymi²¹.

¹⁷ Od kilku lat łódzianie skutecznie blokują budowę ul. Nowokonstytucyjnej (II Obwodnica Śródmiejska Zewnętrzna), która w zamierzeniu projektanta – Zarządu Dróg i Transportu – ma przecinać zielony kompleks tworzony przez sąsiadujące ze sobą: historyczny park 3 Maja i znacznie młodszy, Baden Powella.

¹⁸ M. Madejska, *Na czym polega wartość budżetu obywatelskiego*, „Dziennik Łódzki”, 04.05.2014.

¹⁹ Na mocy ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. zobowiązano gminy do opracowywania dokumentu pod nazwą Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, który zastąpił plan ogólny, wymagany na mocy ustawy z dnia 12 lipca 1984 r. o planowaniu przestrzennym.

²⁰ Miasta będące członkami stowarzyszenia mają możliwość ubiegania się o przyjęcie do Europejskiej Sieci Zdrowych Miast ŚOZ. Łódź jest liderem stowarzyszenia od 1993 r.

²¹ C. Strykowski, *Łódź liderem stowarzyszenia Zdrowych Miast*, „Kronika Miasta Łodzi”, nr 3, 2008, s. 119-123.

W trosce o zdrowie mieszkańców szczególnie narażonych na choroby cywilizacyjne niezbędne są działania prewencyjne, w tym propagowanie aktywnego stylu życia z wykorzystaniem parków. Również parków dotyczy program edukacyjny: „**Czyste miasto – Posprzątaj! To nie kupa roboty**”.

Programy ochrony cennych drzew prowadzone przez miasto to: **Program prac leczniczo-pielęgnacyjnych przy starodrzewu w łódzkich parkach i przy pomnikach przyrody i Program ochrony kasztanowców**. W ramach realizacji pierwszego, zlecane są co roku zabiegi pielęgnacyjne na kilkuset cennych drzewach, których znakomita większość rośnie na terenie historycznych parków Łodzi; drugi ma na celu zwalczanie groźnego szkodnika kasztanowców – szrotówki kasztanowcowiaczki²².

3.4. Atrakcyjna promocja zabytkowych parków

W Łodzi rokrocznie w sezonie letnim odbywają się imprezy kulturalne, które reklamują parki *in situ*. W parkowych amfiteatrach, altanach lub otwartej przestrzeni można podziwiać sztukę filmową, koncerty, warsztaty malarskie, a także bezpłatnie uczestniczyć w atrakcyjnych imprezach rozrywkowo-sportowych (joga, capoeira, aikido, tai chi, parkrun, nordic walking, narciarstwo biegowe).

W łódzkich parkach, również zabytkowych, organizowany jest letni festiwal filmowy – Polówka²³.

W każdą niedzielę lipca i sierpnia Zielona Łódź i Akademia Muzyczna im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów w Łodzi, nawiązując do tradycji koncertowania w najstarszym miejskim parku Łodzi²⁴, zaprasza melomanów do Źródłiska na koncerty w zabytkowej altanie²⁵.

Dla mieszkańców o zacięciu plastycznym, w ramach bezpłatnych warsztatów, organizowany jest kurs rysunku pejzażowego w trzech zabytkowych parkach: Reymonta, Staszica i Legionów.

Promowaniu wypoczynku w łódzkich parkach ma służyć utworzenie bezpłatnej, miejskiej sieci WiFi w różnych przestrzeniach publicznych miasta²⁶, zbudowanej dzięki realizacji zadań zgłoszonych do BO²⁷. Popularyzacji sprzyja również profesjonalne opracowanie o parkach, zamieszczone na stronach internetowych, ze szczegółowym wykazem organizowanych imprez, pod hasłem Zielona Łódź, a także bezpłatne publikacje.

4. Wnioski

Parki zabytkowe, tradycyjnie wpisane w przestrzeń Łodzi, oprócz indywidualnych, wyjątkowo cennych wartości historycznych, artystycznych i przyrodniczych, świadczą dla mia-

²² *Polityka komunalna i ochrony środowiska miasta Łodzi. Projekt*, UMŁ, Łódź 2012.

²³ W 2014 r. Polówka zagościła w zabytkowym parku Piłsudskiego i na Julianowie.

²⁴ Pod koniec XIX w. w parku Źródłiska z powodzeniem koncertowała orkiestra fabryczna zakładów Scheiblera.

²⁵ Ł. Kaczyński, *Letnie koncerty w Altanie: Muzyka znów zagra w Parku Źródłiska*, „Dziennik Łódzki”, 03.07.2014.

²⁶ Sieć WiFi udostępniono w 2014 r. w trzech zabytkowych parkach: Sienkiewicza, Piłsudskiego i Poniatowskiego.

²⁷ K. Tatarzyńska, *Budżet obywatelski. Już działa miejska sieć WiFi!*, „Gazeta Wyborcza”, 08.07.2014.

sta usługi ekologiczne, społeczne, gospodarcze i przestrzenne. Aby w pełni mogły spełniać swoje funkcje i zachować możliwie pełny i oryginalny potencjał kulturowo-przyrodniczy dla przyszłych pokoleń, muszą być skutecznie chronione przed zagrożeniami miasta. Wyznaczenie pełnego harmonogramu działań ochronnych i konserwacyjnych wymagać będzie przygotowania szczegółowej inwentaryzacji i waloryzacji drzewostanu, analizy kompozycji i zagospodarowania parku oraz jego otoczenia. Ich stan zachowania zależy przede wszystkim od uwarunkowań środowiskowych i ekonomicznych, poziomu świadomości i kompetencji, a także wzorców kulturowych.

W zakresie prawno-organizacyjnym istnieje potrzeba efektywnej ochrony potencjału przyrodniczo-kulturowego zabytkowych parków przed zagrożeniami zewnętrznymi. Stąd pożądane byłoby wyznaczanie w dokumentach planistycznych – adekwatnie do potrzeb i wartości zabytku – buforowej, monitorowanej strefy ochronnej, zabezpieczającej park przed bezpośrednią presją środowiska miejskiego (emisja niską, hałas, formy agresywnego wypoczynku, uciążliwe sąsiedztwo), której zagospodarowanie powinno podkreślać rangę zabytku, ale przede wszystkim odciążać go funkcyjnie (zakaz inwestycji, które mogą ujemnie wpływać na ekosystem parkowy, przyczyniać się do degradacji czynnej ekspozycji zabytkowego założenia).

W celu zapewnienia pożądanych efektów w zakresie prac konserwacyjno-pielęgnacyjnych wskazane byłoby opracowanie szczegółowych standardów utrzymania i pielęgnacji, odpowiednio do stanu i wartości potencjału historycznego, artystycznego i przyrodniczego każdego założenia.

Historyczne parki wymagają przede wszystkim zapewnienia profesjonalnej konserwacji i pielęgnacji w trybie ciągłym, przeciwdziałania procesom narastania konfliktowego sąsiedztwa i dostosowania programu użytkowego do możliwości zielonego zabytku.